

ANTALL JÓZSEF – R. HARKÓ VIOLA – VIDA TIVADAR: SEMMEIWEIS IGNÁC (1818–1865) ÖSSZEGYŰJTÖTT KÉZIRATAI¹

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád**

A kéziratoknak mindig különleges értéket tulajdonítanak a múlt kutatói, a tegnap történetének vallatói. Természetesen az ismeretlen adatokat, elfelejtett epizódokat tartalmazó kéziratok a legértékesebbek, azok, amelyek segítenek megmagyarázni a még homályban maradt eseményeket vagy ezek mozgató rugóit. De nem közömbös a kéziratok vizsgálata abból a szempontból sem, hogy miben segíthetik elő egykori szerzőjük személyiségének, nyelvtudásának vagy fogalmazási készségének megismerését, röviden: magáét az emberét.

A kéziratok tartalmi értékét, pontosabban forrásértékét téve is az első helyre, nem feledkezhetünk meg a kéziratnak mint történeti dokumentációs múzeumi anyagnak az értékéről sem. A szellemi erőfeszítés vagy egyszerűen elődeink keze munkájának termékeként is ereklye egy-egy nagy államférfi, tudós vagy művész kézírata, amelyet a levéltárak, a könyvtárak, a múzeumok egyaránt a legértékesebb gyűjteményeik között tartanak számon. A kézirat a tárgyi anyaggal azonos jelentőségű muzeális értékű „műtárgy” a múzeumok számára, különösen a tudománytörténeti vonatkozású múzeumok esetében.

Éppen ezért tartottuk szükségesnek, hogy születésének 150. évfordulóján összegezzük Semmelweis Ignác kézíratos hagyatékát, összegyűjtsük a fellelhető és általunk ismert kéziratokat. Annál inkább, mivel Semmelweis egyike azoknak a nagy férfiaknak, akiktől igen kevés kézirat maradt hátra. Nyomtatásban megjelent könyvének, nyílt leveleinek, cikkeinek kéziratai elvesztek. De nyoma veszett készülő szülészeti tankönyve kéziratának is. A nyomtatásban soha meg nem jelent műről az Orvosi Hetilap tájékoztatta 1862-ben olvasóit:

„Semmelweis Ignác egyetemi tanár az orvosok számára írt szülészeti tankönyvön dolgozik, mely szöveg közé nyomott rajzokkal ellátva, értékes tartalmának megfelelő csínnal fog kiállíttatni; úgyhogy minden tekintetben a külföldi, azon szakmabeli legjelesebb munkákkal vetélkedni fogván, megjelenése méltán a magyar irodalom nyereségeül lesz tekinthető”.²

Semmelweis kéziratának sorsával annál többet foglalkoztak a Semmelweis-kutatók, mivel műveinek, életrajzi adatainak tanúsága szerint igen kiterjedt levelezést folytatott. Nem egyszer ezektől várták egy-egy rejtély kulcsát, magyarázatát. Győry Tibor, a legjelentősebb Semmelweis-kutatók egyike, csüggedten írta 1906-ban:

„Ezenkívül nem maradt fenn utána semmi egyéb, még csak egy pár sor kézirat sem”.³

¹ Forrás: Antall József – R. Harkó Viola – Vida Tivadar: Semmelweis Ignác összegyűjtött kéziratái. = Orvostörténeti Közlemények 46–47 (1968) pp. 185–267. (A tanulmányból a legfontosabb magyar nyelvű kéziratokat, illetve a német nyelvű kéziratok magyar nyelvű fordításait adjuk közre. A részletek megtalálhatók: pp. 185–187, 192, 195, 201–202, 209–211, 226, 228, 232, 234, 244, 253, 259–260, 261.)

² Orvosi Hetilap, 1862. pp. 719–720.

³ Győry Tibor: Semmelweis irodalmi hagyatéka. = Orvosi Hetilap, 1906. pp. 124–125.

Előtte csak nyomtatásban megjelent műveit és a Magyar Tudományos Akadémiához írott magyar nyelvű levelét említi meg.

De még ebben az esztendőben említés történik a Kolozsvárott megtalált Semmelweis-kéziratról,⁴ majd pedig külföldön és itthon egyaránt kerülnek elő Semmelweis-kéziratok. Korbuly György összegzi 1940-ben az addig ismert Semmelweis-kéziratok számát:

„...ha ma aziránt érdeklődünk, hány kéziratát ismerjük Semmelweisnek, a válasz egyenesen leverő. A szívvel-lélekkel folytatott hatalmas levelezésből ma csak öt eredeti levelét ismerjük.”

Ezt toldja meg még Korbuly a tudományos jelentőséggel nem bíró két „Semmelweis kezével leírt” német nyelvű versikével.⁵ Éppen ezért közöljük a gyermekkori verseket, illetve miután azonos szövegűek, az egyiket. Ezek azonban nem a hétéves Semmelweis Ignác kéziratának tűnnek, hanem – végrendeletének aláírása alapján – sokkal inkább édesanyja kézírását ismerjük fel bennük.

Korbuly kutatásai után újabb Semmelweis-kéziratok bukkantak elő Londonban és Budapesten. Noha Semmelweis újabban megjelent életrajzai is számos kéziratát ismertetik, mégis indokolt az újak mellett az eddig ismertek összegyűjtése és a külföldi kutatók elé tárása is. Kiadványunk hasábjain korábban⁶ Palla Ákos ismertette Semmelweis egyik kéziratát (eredeti szövegét nem közölte teljes egészében) és ebben foglalkozott a Semmelweis-kéziratok problémájával, közölve, hogy „alig 20–30 darabot tart nyilván az irodalom”. E globális megállapítás inkább nagyvonalú áttekintésen, mint bibliográfiai kutatásokon alapult, miután a közlemény megjelenése évében a Semmelweis-irodalom alig tartott számon több kéziratot, mint Korbuly idején.

Végezetül hangsúlyozzuk, hogy Semmelweis eddig közölt kéziratái, valamint Daday András ugyancsak megjelent Semmelweis-kézirata⁷ még nem jelentheti a kutatás befejezését és lezárását. Meggyőződésünk szerint még mindig előbukkanhatnak Semmelweis-kéziratok külföldön és Magyarországon egyaránt. Bizonyára találhatók még a levéltárakban, egykori működési helyeinek (Bécs, Budapest) irattári anyagában, de a külföldre küldött levelek egykori címzettjeinek leszármazottainál vagy éppen magángyűjtőknél is. De még azt sem állítjuk, hogy az irodalomban említett valamennyi kéziratot összegyűjtöttük, lehet, hogy a publikált kéziratok közül is elkerülte egy-kettő a figyelmünket. Célunk éppen az volt, hogy újabb kéziratok felkutatására sarkalljuk a kutatókat, és támogatást kapjunk hiányos ismereteink kiegészítésére. A csokorba szedett kéziratok azokat az írásokat érintették, amelyek valóban Semmelweis kézírásai, vagy – egy esetben – annak tartották. Aláírásával számos kéziratban találkozunk, ezek egyáltalán nem teljes jegyzékét is közöljük, azonban ezek szövege nem Semmelweistől való.

*

1.

Semmelweis Ignác gyermekkori verse⁸

⁴ Értesítő az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi Szakosztályából, 1906. 3. sz. p. 163.

⁵ Korbuly György: Semmelweis a kortársak feljegyzéseiben. = Orvosképzés, 1940. pp. 630–632.

⁶ Palla Ákos: Semmelweis ismeretlen kézirata. = Orvostörténeti Közlemények 24 (1962) pp. 76–79. (Uo. németül és franciául is megjelent.)

⁷ Daday András: Egy ismeretlen Semmelweis-kézirat. = Orvostörténeti Közlemények 46–47 (1968) pp. 269–276.

⁸ Semmelweis Ignác gyermekkori versei a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum (továbbiakban: SOM) XI. (Történeti dokumentációs) szakgyűjteményében találhatóak 67. 406. 1–2. sz. alatt. A verseket eredetileg az

[anyai nagyatyjához, Müller Fülöphöz
és nagyanyjához, Müllerné Anderlin Mária Teréziához (Buda)] 1825
(Magyar fordítás)

Kedves Nagyanya!
(Kedves Nagyatyám Uram!)⁹

Kicsiny vagyok még én nagyon,
Hogy sok mindent tudjak,
Kevéssel is meg kell majd
Elégedniök, viszont az Ég
Áldását kívánom Önnek,
Hogy rózsákon járhasson,
Mik virágoznak Önnek.

Engedelmes fia
Simmelweis Ignác¹⁰
1825

(Verses fordításban:
Túl kicsi vagyok,
Hogy sok mindent tudjak!
Be kell hogy érje,
Ha keveset adok.

Mégis kívánom,
Áldja meg Önt az Ég,
Rózsákkal útját
Szórja hosszan be még!)

2.

Simmelweis Ignác bizonyítványa

Markusovszky Lajosnak – Bécs, 1847. július 27.

Országos Orvostörténeti Könyvtár vásárolta a családtól. A nagyatyához címzett verset őrző papírszelet alsó része 1966-ban az Országos Levéltár restauráló műhelyében elveszett.

⁹ A megszólítást kivéve a két nagyszülőnek szóló versike szövege azonos. Feltehetően a korban ismert, esetleg valamilyen társasági tanácsadó könyvből másolták ki, német szöveggel. A gyermekkori vers német szövegét nemcsak a Budán dívó német nyelvhasználat teszi érthetővé, hanem az a tény is, hogy Müller Fülöp Bajorországból került Magyarországra.

¹⁰ Az írás jellegéből következően nem valószínű, hogy ez Simmelweis saját kézírása. Hiszen 1825-ben csak hét esztendő volt, ez pedig felnőtt kéz művének látszik, mégpedig anyjének, ahogyan saját kezű aláírásán végrendelete alatt látjuk. (Lásd: Fővárosi Levéltár. Budai Levéltár. Testamenta II. c. 864 – fotokópiában a SOM 29–66. sz. adattárában.) Közlését azonban indokoltta tette Korbuly György korábbi megjegyzése: „a Simmelweis-család birtokában két, Simmelweis kezével leírt, gyermekkori, 1825-ből származó, német nyelvű üdvözlő versike is van, amelyek a nagyapa és a nagyanya név- vagy születésnapja alkalmával íródhattak” (Orvosképzés, 1940. p. 632.).

(fordítás)

Bizonyítvány¹¹

Ezennel bizonyítom, hogy Markusovszky Lajos orvosdoktor úr¹² szorgalmasan részt vett alulírottnak elméleti és gyakorlati szülészeti magánkurzusán; és az ezzel kapcsolatos, fantómokon vajúdoikon és terheseiken végzett vizsgálati gyakorlatok, valamint a holttesten végzett műtéti gyakorlatok alkalmával a szokott készséget tanúsította.¹³

Bécs, 1847. július 27-én

Semmelweis Ignác Fülöp
orvos- és sebészdoktor,
szülésmester, az I. sz. Szülészeti
Klinika tanársegédje

3.

Semmelweis Ignác levele Markusovszky Lajoshoz

H. és é. n. (1847. aug. – 1848. március?)

(Magyar fordítás)

Drága Markó!¹⁴

Abban a meggyőződésben, hogy velem született restségemnek, és nem Irántad való egykedvűségemnek a számlájára írod, hogy oly soká nem válaszoltam Neked, élvezettel ragadom meg a tollat, hogy meggyőzzelek Irántad való változatlan szeretetemről gyakran borzalmasak azok az órák, amelyeket egyedül töltök el ha arra gondolok hogy ez nem volt mindig így; egykor mellettem ültél mikor érkezik el végre valahára a szünidő amikor remélhetem hogy ismét mellettem fogsz ülni: hol az az orr, mely egykor rendelkezésemre

¹¹ Eredeti példánya: Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) 1848/49. Minisztérium. Folyamodványok. H 146. 906. R. sz. 13. – Semmelweis bizonyítványa mellékletként szerepel Markusovszkynak a folyamodványa mellett, amelyet 1847. július 27-én küldött sebészkórodai segédorvosi állásért Stáhly Ignác helytartótanácsi tanácsoshoz, Magyarország főorvosához.

¹² Markusovszky Lajost 1844-ben avatták orvosdoktorrá, majd 1845/47-ben ösztöndíjasként működött Wattmann bécsi sebészstanár mellett. Hazatérése után (1847) Balassa János professzor tanársegédje lett.

¹³ Semmelweis Markusovszkynak adott bizonyítványáról említést tesz Zétény Győző 'A magyar szabadságharc honvédorvosai' (Bp., 1948. p. 171.) c. könyvében. – Továbbá jelen közlemény előzetes átengedésével felhasználta Fekete Sándor az Orvostörténelmi Szakcsoport 1966. évi nagygyűlésén megtartott előadásához (Törédékek Semmelweis életrajzához. = Orvosi Hetilap, 1968. p. 591.). Megjelent németül is 'Fragmente zur Lebensgeschichte von Semmelweis' címmel a lipcsei Zentralblatt für Gynäkologie, 1968. pp. 97–103.

¹⁴ A levél megszólítása – „Markó” – Markusovszky Lajos közismert becenevét idézi. A levél eredeti példánya a SOM XI. (Történelmi dokumentációs) szakgyűjteményében, 67. 407. 2. l. tsz. alatt található. A levelet eredetileg az Országos Orvostörténelmi Könyvtár vásárolta a családtól. Tartalmával már foglalkozott Korbuly is, sőt a második oldalát fotokópián is közölte (Korbuly György: Semmelweis a kortársak feljegyzéseiben. = Orvosképzés, 1940. pp. 629–630.).

állt?¹⁵ 36 – mondd harminchat – mérföld távolságban van; kivel szemben védjem meg Mehemed Alit?????¹⁶

Elég a csacsogásból és most hogy okosat kell írnom kénytelen vagyok befejezni mert semmit sem tudok az egyetlen ésszerű amit tettem az volt hogy követtem tanácsodat és igyekeztem (jól) értesült lenni, a gyermekágyi láz ügye jól halad és a párizsi londoni dublini strassburgi hágai berlini göttingai prágai stb. szülőházak vezetőségét már felszólítottam hogy a dolgot kísérletek útján kikutassák vagy cáfolják.¹⁷ Mi van Kankával¹⁸ sokszor üdvözölöm őt.

Ajánlom magamat Balassa tanárnak¹⁹ a belgyógyász Endlicher²⁰ a kezét csókolgatja.

Add át üdvözetemet valamennyi ismerősnek, Say-nak²¹ Kovátsnak²² etc etc.

Míg én téged (:barátságomról:)²³ sokszor köszöntlek maradtam

Barátod Náci.

4.

Semmelweis levele Markusovszky Lajoshoz

(Bécs, 1850. június 24.)

(Magyar fordítás)

¹⁵ Markusovszky Lajos, aki 1845/47-ben szintén Bécsben tartózkodott, igen szoros barátságba került Semmelweisszel és Lumniczerrel. A játékos szavak („orr”) is jelzik szerepét, a kitűnő szervezőt és diplomatát, aki az egész pesti orvosi iskola szürke eminenciása volt.

¹⁶ Mehemed Ali (1769–1849) egyiptomi alkirály, akinek nagy szerepe volt a hanyatló Török Birodalom belső felkeléseinek a leverésében, sőt összeütközésbe került a szultánnal is. Semmelweis megjegyzése utalhat valóban Mehemed Alira, akiről sok szó esett a korabeli beszélgetésekben, tehát megítélésében, politikai pályafutásának értékelésében lehetnek kedélyes viták közöttük. De az is lehet, hogy ez a név valamelyik közös barátjuk, esetleg ellenfelük gúnyneve volt.

¹⁷ A gyermekágyi láz tárgyában a külföldi szülőházak vezetőihez írott levelek nemcsak azt mutatják, hogy ebben is Markusovszky tanácsát követte, hanem egyben megadják a dátum nélküli levél keletkezési idejét is. A levél nem íródhatott 1847 augusztusa előtt, hiszen Semmelweis felfedezése május második felében történt, és július végén még Markusovszky is Bécsben tartózkodott. Ezzel szemben nem írhatta levelét 1848. március eleje után sem, hiszen semmiféle megjegyzést sem találunk benne a tavaszi forradalmi eseményekről. E két időpont között keletkezhetett tehát, megkockáztatjuk azonban a pontosabb meghatározást is Semmelweis visszaemlékezései alapján, amelyek főművében (az 'Aetiologia'-ban) található. Semmelweis felfedezéséről először Hebra adott hírt a bécsi Orvosegyesület folyóiratában (Zeitschrift der k. k. Gesellschaft der Aerzte zu Wien, 1848. IV. évf. II. köt. p. 242., V. évf. I. köt. p. 64.). A folyóirat 1847. decemberében jelent meg. Benne nemcsak hírül adták Semmelweis tanításait, hanem felszólították az összes szülőház vezetőit is, hogy „szíveskedjenek a maguk részéről is ezek jóváhagyásához vagy megdöntéséhez hozzájárulni”. Erre utal Semmelweis, midőn azt írja, hogy az újság felszólításán kívül „mégsem tartottam fölöslegesnek, hogy számos szülőház főnökét levélbelileg ne értesítsem, s ezért vagy magam írtam, vagy barátaimmal írtam levelet hozzájuk” (Győry Tibor (összeáll. és ford.): Semmelweis összegyűjtött munkái. Bp., 1906. p. 292.). Ezért nagy valószínűséggel állítható, hogy Semmelweisnek Markusovszkyhoz írt levele is 1847 decembere körül keletkezhetett.

¹⁸ Kanka Károly (1817–1908) neves szemészorvos, részt vett a szabadságharcban, és szereplője az orvosi-természettudományi társasági életnek.

¹⁹ Balassa János (1814–1868) sebésztanár, akinek Markusovszky és Lumniczer a tanársegédje volt. A pesti orvosi iskola vitathatatlan vezéralakja.

²⁰ Endlicher belgyógyász nem azonos Endlicher István bécsi botanikus professzorral.

²¹ Valószínűleg az alábbi két székesfehérvári orvos egyikére utal: Say József (1816–1885) orvosdoktor és szülészmester; Say Sándor orvosdoktor, mindketten kortársai voltak (lásd: Szinnyi József: Magyar írók élete és munkái. XII. köt. Bp., 1908. Col. 285. és 288–289).

²² Kovács-Sebestény Endre (1814–1878) ekkor tanársegéd a pesti sebészeti klinikán, a kor neves alakja, később Deák Ferenc orvosa.

²³ (: :) jelzett szó megfelelőjét maga Semmelweis törölte.

Kedves Markóm!

Mi történt hát tulajdonképpen, kérdezed majd Magadtól, ha leveletem szentől-szembe meglátod, hogy ez a szemtelenségig hanyag levélíró, Náci, végre egyszer ír.²⁶

Ne ijedj meg, kedves tarier eper²⁷ egy kicsit se,²⁸ miután majd az ügygel keményen szembenéztél magad is meg leszel győződve róla, hogy ez csak látszólag ijesztő.

Eltekintve a szívem vágyától, amely ellenállhatatlanul kényszerít rá, hogy Veled levélbelileg társalogjak, egy másik csekélységet is el akarok ez alkalommal intézni Ah Karolinka²⁹ Te vagy súlyosan hibás benne, ha Markó barátomat lesújtja a meglepetés csapása.

Emlékezni fogsz még arra, hogy én többek között egy medaliont is magammal hoztam Pestről, amelyet két magyar f-r-d-l-mi³⁰ hatosból készítettek, és amelyet csuklóspánt fogott össze. Váratlanul kiderül, hogy

²⁴ Ezt a szót szemmel láthatólag más kéz írta. Semmelweis Ignác levelét Markusovszky Lajos (1815–1893) orvosnak, régi barátjának küldte, akit „Markó”-nak becézett baráti köre és családja. Egyébként a levél elejétől végig Semmelweis kezeírása. Különleges értéket biztosít számára az a körülmény, hogy Semmelweis életének egyik kritikus időszakában született, és egy-két adattal bővíti a vele kapcsolatos eddigi ismereteinket. A levél eredetije német nyelvű, és a londoni Wellcome Historical Medical Library tulajdonában van. Fotokópiában (Fekete Sándor kérésére küldték meg) megtalálható a SOM Adattárában 14–66. sz. alatt, a Wellcome Trust-nek Antall József részére adott engedélyével együtt a levél közzétételére. A levélre vonatkozó első utalást Antall József 'Semmelweis Ignác (1815–1865)' című cikke (Természettudományi Közlöny, 1965. pp. 289–293.) tartalmazza. Később említést tesz róla Benedek István 'Semmelweis és kora' (Bp., 1967) című könyvében (p. 140, 168.), majd Fekete Sándor 'Töredékek Semmelweis életrajzához' című közleményében (Orvosi Hetilap, 1968. pp. 591–594.) is. A levél teljes szövege azonban most jelenik meg először nyomtatásban.

²⁵ Ez a számjegy is idegen kéztől származik.

²⁶ Semmelweisnek ez az önvallomása egybehangzik főműve előszavának egyik mondatával: „A mindennemű vitázással szembeni ezen ellenszenvemhez hozzájárul még velemszületett ellenszenvem mindenfajta írással szemben” (Semmelweis összegyűjtött munkái. Német nyelvű kiad. Jéna, 1905. p. 98.).

²⁷ A „tarier eper” mint Markusovszky játékos, diákos neve („lieber tarier eper”) értelmileg nem fejthető meg. Valószínű, hogy a következő francia szavak elferdítése: la tarière = ácsfűrő, szülészeti fűrő; l'épeire = keresztspók; taré = romlott, züllött; l'épéiste = vívó; l'épée = kard stb. Könnyen elképzelhető, hogy ezt a kifejezést a kor bécsi zsargonjában, vagy csupán a orvosok között jól ismerték. Az is lehetséges azonban, hogy a félreértés vagy tréfás helyzet következtében támadt gúnynevet csak kettejük, vagy legszűkebb baráti körük ismerte. Valószínűleg a fentemlített francia szavak egyike-másika lehet a megfejtés kulcsa.

²⁸ Az eredetiben („a pissel”) ez a két szó bécsi tájszólásban szerepel.

²⁹ Karolinka (Charlinchen) kilétéről, nevééről és személyéről nincs több adatunk, bizonyára egyike volt bécsi kedveseinek. Lehet, hogy éppen Semmelweis magánéletében kell keresnünk hirtelen hazatérésének az okát 1850 októberében. Ki tudja? Mindenesetre két medalionra volt szüksége... Lehet azonban, hogy a „Charlinchen” egy korabeli bécsi sláger, és csak arra volt jó, hogy kifejezze a szerelmi hangulatot.

³⁰ Az osztrák cenzúrára való tekintettel rövidíti a forradalmi (az eredetiben: „r-v-l-t-ns”) hatos jelzőjét. A hatos vagy hat krajcáros az 1848/49-es szabadságharc idején vert ezüstpénz. Huszár Lajos említi, hogy veretéséről az 1849. január 21-én kiadott rendelet intézkedett, 1849 márciusi hatállyal (Numizmatikai Közöny, 1959–1960. p. 59.). Ennek a szövegrésznek nemcsak az biztosít érdekességet, hogy magyar forradalmi pénzből készült medaliont ad kedvesének, hanem maga az a tény, hogy járt Pesten 1849 és 1850 között, tehát a pénz forgalomba kerülése és a levél megírása között. Annál inkább, mert ez életének egyik legbonyolultabb időszaka. 1850. február 9-én adta be magántanári kinevezésére irányuló kérelmét az egyetemre, majd 1850. május 9-én megismételte ezt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz. Ebben az időben folyt a vita a bécsi Orvosegyesületben a gyermekági láz keletkezéséről Rokitansky elnökletével: 1850. május 15-én (Semmelweis előadása), június 18-án és július 15-én. A kinevezése körül huzavonában szerepet játszott az a kérdés, hogy a demonstrációkat fantomokon végezheti-e, vagy hullákon. 1850. október 1-jén megkapja magántanári megbízatását, ám néhány nap múlva elhagyja Bécsset, és visszatér Pestre. Semmelweis saját művében megállapítja (Győry Tibor (összeáll. és ford.): Semmelweis összegyűjtött munkái. Bp., 1906. pp. 136–137.), hogy azért tért vissza Pestre, mert csak bábón végezhetette demonstrációit. Erna Lesky ezt kétségbe vonja, amennyiben 'Semmelweis Ignác Fülöp és a bécsi orvosi iskola' című német nyelvű tanulmányában (Wien, 1964.

I az én hatosokból készült medalionom túlságosan kicsi

II hogy egy darab túlkevés, hogy minden szükségletet ki lehessen elégíteni, kettőnek kellene belőlük lennie. Azt a sür. kérést intézem Hozzád Markóm csináltass nekem két, magyar huszasokból³¹ álló medaliót, de nagyon gyorsan, ezeknek legkésőbb 10 nap múlva Bécsben kell leniök a kiadott összeget, hogy ne legyen gyors³² táviratilag fogom köszönettel visszaszolgáltatni. **Markó légy titoktartó!**

Téged és Sándort³³ sokszor üdvözöllek és maradok

Barátotok Náci

Balassa³⁴ tanárnak
magamat ajánlom
(...)

7.

Semmelweis Ignác szakvéleménye bűnügyben

(1855–1860? december)

(Magyar fordítás)³⁵

Szakvélemény

Ad 1. A gyermek érett, életképes volt, az azonban meg nem állapítható, vajon élve vagy halva született-e, mert a tüdőpróba tüneteit a rothadás is okozhatta.

ad 2. A hullán talált sérülések természetesen lehetnek a rothadási folyamat következményei, de az is lehetséges, hogy mechanikus hatásra keletkeztek, az álló helyzetben szült gyermeknek a földreesése következtében.

Böhlhaus-Verlag, 70. skk. 11.) utal Semmelweis 1850. május 9-i második kérvényére, amelyben ő kijelenti, hogy megelégszik a bábón való demonstrációra korlátozott „venia docendi”-vel. Véleményünk szerint nem méltatja figyelemre közben azt, hogy nem (vagy nem csak) magántanári működésének a korlátozását vette rossz néven, hanem az ebből következő nehézségeket. Ezek a orvosok számára a 108. sz. miniszteri rendelet értelmében kiállítandó látogatási és előmeneteli bizonyítványokkal kapcsolatban támadhattak, s mindez ismét azokra a vitatkozásokra vezetett volna, amelyekkel szemben akkora ellenszenvvel viseltetett (lásd: az erre vonatkozó fentebbi, „Semmelweisnek ez az önvallomása...” kezdetű jegyzetet!). – Semmelweis maga a kinevezést 1850. október 10-re datálja (lásd: Semmelweis összegyűjtött munkái. Uo.).

³¹ A „huszas” ugyancsak 1848-ban veretett, 20 krajcár névértékű ezüstpénz (Huszár Lajos id. műve p. 53.)

³² Nyilván szellemeskedő vagy gúnyolódó kifejezés, ami a távirati út lassúságára vonatkozik.

³³ „Sándor” közös barátjuk: Lumniczer Sándor (1821–1892), a szabadságharc alatt törzsorvos, majd egészségügyi főnök, később a sebészet tanára a budapesti egyetemen.

³⁴ Balassa János 1843-ban lett a pesti egyetem sebészprofesszora, a szabadságharc bukása után az orvosok fő szervezője és összetartója. Tanársegédje volt Markusovszky.

³⁵ A szakvélemény eredeti példánya a SOM XI. (Történelmi dokumentációs) szakgyűjteményében 67.407.6 ltsz. alatt található. A részletes boncolási jegyzőkönyv egésze nem Semmelweis keze írása, hanem csak a szülésre vonatkozó fenti szakvélemény. A jegyzőkönyv szerint a dekanátus f. évi (?) december 10-én kelt felkérésére adta Semmelweis ezt a szakvéleményt. F. évi (?) április 24-én egy pajtában (állva) leánygyermeket szült a 19 éves Tomaszszék Mária, majd gyermekét – miután közlése szerint életjelt nem adott magáról – a kertben eltemette. Ezért áll most gyermekgyilkosság vádjával a bíróság előtt. A szakvélemény keltét az 1855–60 közötti időre tehetjük, minthogy az Semmelweis egyetemi tanársága (1855) után, és a magyar nyelvnek, mint hivatalos nyelvnek újra való bevezetése előtt (1860) keletkezhetett.

ad 3. Feltéve, hogy a gyermek élve született, egyik sérülés sem halálos, azonban a csontok szétválásai súlyos sérülések

ad 4. Ez a pont önmagától tárgytalanná vált.

Semmelweis

(...)

9.

Semmelweis jelentése az Orvostudományi Tanári karnak
a bábaképzés tárgyában (Pest, 1857.)
(*Magyar fordítás*)³⁶

Tekintetes cs. és kir. Orvostudományi Tanári Kar

A magas cs. és kir. Iskolaügyminisztérium 1857. november 6-i 18.687. számú, a bábaképzős diáklányok tanításának módszerére vonatkozó rendelete következtében tisztelettel alulírottak legyen szabad közölnie; hogy a Pesti Egyetemen tanuló bábaképzősök már évek hosszú sora óta öthónapos egyidejűleg futó rendszeres elméleti és gyakorlati oktatásban részesülnek; hogy tehát a magas Minisztérium által bevezetetni kívánt módszer már hosszú ideje átment a gyakorlatba.

Dr. Semmelweis
a szülészeti cs. kir. nyilvános rendes tanára

10.

Semmelweis havi jelentése a hallgatókról
Pest, 1857. december
(*Magyar fordítás*)³⁷

A szülészeti tanárának jelentése növendékeinek óralátogatási szorgalmáról és tudományos előmeneteléről 1857. december havában.

A növendékek előmenetele megfelelő volt, ami megmutatkozott a szülészeti különféle tárgyaiból ismételtelen lefolytatott kollokviumok alkalmával. Szorgalmuk a kollégiumok látogatása terén dicséretreméltó volt.

³⁶ A jelentés eredetije a MOL-ban található. [Abszolútizmus kori levéltár, K. k. Statthaltereier Abteilung Ofen Általános iratai (:D 122:) 1858:2456. sz. alatt p. 7.] Fotokópiája a SOM adattárban 21–66. sz. alatt.

³⁷ Az eredeti példány a SOM XI. (Történelmi dokumentációs) szakgyűjteményében található 67.407.1 ltsz. alatt.

(...)

14.

**Semmelweis igazoló jelentése az orvosi tanári kar számára
a budai Helytartótanács megkeresésére³⁸**

(Pest, 1859. dec.)

(*Magyar fordítás*)

Tekintetes Tanári kar!

A magas budai Helytartótanács 33460. sz. f. év november 29-én kibocsátott rendelkezésében kívánja a szülészeti klinika szobái padlójával kapcsolatban annak utólagos igazolását, hogy azok beeresztése szükséges volt, hogy³⁹ engedélyezhesse az erre jutó 30 ft osztr. értéket kitevő összeget; tisztelettel alulírott úgy gondolja, hogy mivel a szülészeti klinika szobájában ajtókat törtek át, ajtókat befalaztak, felhúztak, padlót felszedtek avégett, hogy elkészíthessék az oromtetőket, ilyen körülmények⁴⁰ között adva volt annak szükségessége, hogy a padlókat újra tisztítsák, (ez) eléggé indokolt volt, és keményfapadlót nem lehet másként karban tartani, mint ahogyan történt.

Semmelweis
a szülészeti tanára

(...)

18.

**Semmelweis Ignác szakvéleménye a zalaegerszegi Megyei Törvényszék megkeresésére
amely f. év (1861–1865?) május 8-án kelt.**

Semmelweis Ignác szakvéleményének szövege

³⁸ Az irat eredetije: MOL Abszolútizmuskori levéltárában, D 122. állag, VII. kútfő, F) tétel, 978/1860. alapszámon belül 1859. évi 33460. i. sz. irat. Fotokópiáját lásd: Gortvay – Zoltán id. művében p. 93. Mivel a pesti egyetem szülészeti és sebészeti klinikáját 1859 májusában helyezték át a volt országúti épületbe, és az említett hatósági rendelkezés dátuma folyó év nov. 29., bizonyára feltételezhetjük, hogy Semmelweis az ügyet még ugyanabban az évben rendezni kívánta.

³⁹ A megfelelő német szóban Semmelweis saját kezű javítása.

⁴⁰ A megfelelő német szóban Semmelweis utólag írta a sor szövege fölé.

(Magyar eredeti)⁴¹

Miután a külerőszak nyomai az egész test felületén nem találhatók és a nyakon mutatkozó redőket a különben szükségkép jelenlevő vérömlés (Sigillation) hiánya miatt külerőszak jeleinek hiánya miatt külerőszak jeleinek tartani nem lehet; a boncleletből kimerülő gutaütés csupán csak természetinek (nem erőszakonak)⁴² kell elismerni. A gutaütésnek okául csak a szüles folyamat lehet és kell tartanunk.

Semmelweis
Aranyi a. o. Prof.

19.

Semmelweis Ignác levele Ch. H. F. Routh-hoz
(Pest, 1861. május 22.)
(Magyar fordítás)

Pest, 1861. május 22.

Kedves Barátom!⁴³

Miután oly szíves volt, hogy az angol orvosok 1848. évi londoni tanácskozásán⁴⁴ vitát kezdeményezett a gyermekági láz eredetével és megelőzésével kapcsolatos véleményemről,

⁴¹ Az eredeti kézirat a zalaegerszegi Megyei Törvényszék megkeresésével együtt a SOM XI. (Történeti dokumentációs) Szakgyűjteményében található 67.407.7 ltsz. alatt. Ismerteti Palla Akos: Semmelweis ismeretlen kézírata. = Orvostörténeti Közlemények 24 (1962) pp. 76–79. (nem teljes szöveggel!). Fotokópiáját (csak a szakvéleménynek) hozza Gortvay – Zoltán id. művében p. 109.

⁴² Nyilvánvaló elírás.

⁴³ Semmelweis Ignác Ch. H. F. Routhoz írt levele főművének, a 'Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers' egyik példánya előlapján található. A könyvet Semmelweis Routh-nak küldte, aki átadta azt az Angol Királyi Orvostudományi Társaságnak (The Royal Society of Medicine; Wimpole Street, London, W. I. Langham 2070). Annak könyvtárában őrzik jelenleg is. A levél fotokópiáját 1966 decemberében küldte meg Antall Józsefnek Ph. Wade úr, a Társaság könyvtárosa. Szövege már 1909-ben megjelent nyomtatásban, Routh nekrológiájában (The Journal of Obstetrics and Gynaecology of the British Empire vol. XV. January to June, 1909, p. 254), ennek alapján említi Korbuly György is, és vizsgálja Semmelweis angol nyelvtudásának színvonalát. Valószínűnek tartja, hogy olvasott angolul, de nem tekinti bizonyítottnak, hogy fogalmazott is. Angol nyelvtanulását maga Semmelweis is említi, viszont Routh 1849-ben latinul levelezett Semmelweisszel. Korbuly végül felveti a kérdést: „Érdekes lesz annak megállapítása, vajjon a Royal Society of Medicine Semmelweis-levele csakugyan Semmelweis kézírása-e, vagy pedig csak a névalírása eredeti rajta” (Orvosképzés, 1940. pp. 630–632.). Jelen közleményünkkel ez a kérdés eldőlt, a levél elejétől a végéig Semmelweis eredeti kézírása. A levél megjegyzései, tájékozottsága az angol szakirodalomban, a családtagok visszaemlékezései legalább is valószínűsítik, hogy Semmelweisnek passzív angol nyelvtudása volt.

⁴⁴ Semmelweis is közli az Aetiológiában, hogy Routh az I. sz. bécsi Szülészeti Klinikát látogatta az ő ottani tanársegédi működése idején, „s amiket látott, meggyőzte őt tanításom igazságáról” (lásd: Semmelweis összegyűjtött munkái. Magyar kiadás. p. 292.) Egyben közli Routh három latin nyelvű levelét, amelyben Routh tájékoztatja őt a londoni fejleményekről: (alább magyar fordításban)
London, 1849. január 23.

„A november utolsó heteire összehívott (1848) gyűlésen felolvastam előadásomat, amelyben ismertettem felfedezésedet és az igazságnak megfelelően nagyon dicsértelek. Azt is megmondhatom, hogy az előadás kiváló

bátorkodom megküldeni Önnek ugyanerről a tárgyról szóló most befejezett teljes munkámat⁴⁵ azzal a kéréssel, hogy szíveskedjék ismét említést tenni róla ugyanabban a körben. Munkámat megküldtem Websternek, Copelandnek, Murphynek, Simpsonnak és Webernek is. Fáradozását előre is megköszönve, remélem, hogy rövidesen hallok Önről. Őszinte barátja Señ elweis Ignác.

20.

Semmelweis levele a budai Helytartó Tanácshoz

(Pest, 1862. március 31.)

(*Magyar eredeti*)⁴⁶

Nagyméltóságú Királyi Helytartó-Tanács!

Az oly számtalan áldozatokat elragadott gyermek-ágyi láznak okát „Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kinderbettfiebers” című, 1861-ben sajtó útján közzétett, s idemellékelte munkámban igyekeztem megfejteni.

A nevezett munkámban felhalmozott statisztikai adatok, valamint a mindennapi tapasztalás bizonyítják, hogy észleléseim nem voltak sikertelenek.

A betegség azon magasságból, melyre az emberiség köziszonyodására emelkedett volt, jelenleg a rendes százalékra vagyron leszállítva. E tény tisztán áll, és senki által kétségbe nem vonnathatik.

Ebbeli meggyőződésemben, emberi úgy, mint hazafiúi kötelességemnek ismerem, ezen eredményt az ország legfőbb kormányzékének tudomására hozni, már csak azért is, hogy az általam ajánlott óvszer, melyet elmélettemnek (sic!) ostromlói is ártalmatlannak tartanak, következőleg ha nem is használna, mit⁴⁷ az általam összegyűjtött (sic!) tapasztalati adatok

fogadtatásban részesült, és legtudósabb társaim is igazolták, hogy a bizonyítás meggyőző volt. Soraikból különösen három híres orvos: Webster, Copeland és Murphy úr szóltak nagyon jó értelemben. Az 1848. novemberi Lancet-ben elolvashatsz mindent, ami erre a vitára vonatkozik.

Gondolod, hogy azok az új esetek, amelyek távozásom óta előfordultak a kórházban, megerősítik a te nézetedet? Vajon ritkább-e a gyermekágyi láz, mint azelőtt? Ha ez oly veszélyes betegség nem fordul elő a szülőházi szobákban úgy, mint azelőtt, akkor ez az újból megerősített nagyfontosságú eredmény bizonyosan belénk oltja (azt a véleményt), hogy ugyanazokból az okokból keletkezett Prágában is, ahol a gyermekágyi láz oly gyakran szokott előfordulni.

London, Dorset Square, 1849. május 21.

„Felfedezéseddel kapcsolatos feljegyzéseimet egy kis könyvben hoztam nyilvánosságra.”

London, Dorset Square, 1849. december 3.

„Felfedezésednek híre és igaza már egyre inkább terjed a közvéleményben, és valamennyi orvosi társulatban megértik és elismerik, mennyire hasznos dolog. Nem is vakmerőn, hiszen nagy igazság az, és győzni fog.”

⁴⁵ Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers. Von Ignaz Philipp Semmelweis, Dr. der Medizin und Chirurgie, Magister der Geburtshilfe, o. ö. Professor der theoretischen und practischen Geburtshilfe an der kön. Ung. Universität zu Pest etc. etc. Pest, Wien und Leipzig. C. A. Hartleben's Verlags-Expedition. 1861. VI, 544 p.

⁴⁶ A levelet a vele kapcsolatos további okmányokkal együtt ismerteti Varga Lajos: Adatok Semmelweis Ignác Fülöp életrajzához. = Magyar Nőorvosok Lapja, 1960. pp. 129–137. Fénymásolata uo. p. 130. – Az eredeti az MOL helytartótanácsi iratai között található, az 1862. évi XXI. a. oszt. 20 331. sz. alatt. (Abszolutizmus kori levéltár, D 217 állag, IV. 21. tétel, 20 331.)

⁴⁷ Semmelweis saját kezű javítása „mint”-ről.

fényesen megczáfolnak, semmi esetre sem árt – országszerte legkivált a kórházaknál általánosították (sic!).

Pesten Mart 31 1862

A magy. Kir. Helytartótanácsnak

alázatos szolgálója
*Semmelweis Ignacz*⁴⁸
egyetemi tanár

⁴⁸ Számos elírása ellenére ez a beadvány is bizonyítja, hogy Semmelweis 1860 után hivatalos érintkezésben is saját nyelveként használta a magyart, és nehézség nélkül fogalmazott anyanyelvén. – Beadványát a helytartótanács 1862. április 26-án vélelmezés végett megküldte az egyetem Orvosi Karának. A kar kedvező vélelmezése ua. év június 8-án érkezik vissza a helytartótanácsához. Erre ez szeptember 1-jén kiadja 36.481/1862. sz. rendelkezését „valamennyi Törvényhatóságnak”, amelyben felhívja őket, „hogy a’ fennemlített szerzőtől kitűnő szakavatottság és tanulmányossággal a gyermekágyi lázról írt művében foglalt ezen óveljárást úgy az orvosoknak valamint a seborvosoknak és szülészeknek és bábáknak is figyelmébe behatólag ajánlja, és a kórházakban mindenütt alkalmazásba hozza.” Minderről az orvosi karon keresztül Semmelweiset is értesíti.